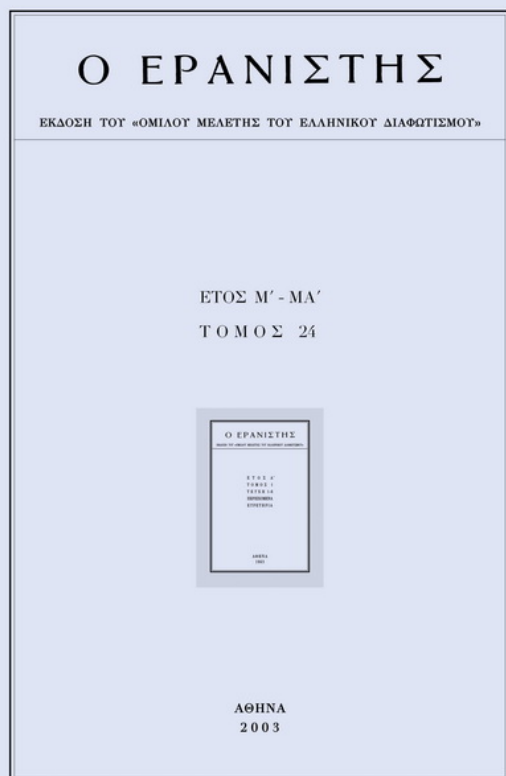

The Gleaner

Vol 24 (2003)

Τέσσερις αθησαύριστες μεταφράσεις πεζών ποιημάτων του Salomon Gessner (1820)

Αλέξης Πολίτης

doi: [10.12681/er.18](https://doi.org/10.12681/er.18)

To cite this article:

Πολίτης Α. (2003). Τέσσερις αθησαύριστες μεταφράσεις πεζών ποιημάτων του Salomon Gessner (1820). *The Gleaner*, 24, 206–214. <https://doi.org/10.12681/er.18>

Πρόκειται για πρωτόλειες δοκιμές της αναλυτικής ικανότητας του Ψαλίδα σέ γνώριμα μοτίβα της γνωμολογικής παράδοσης των «Ἐπτὰ Σοφῶν»,¹⁶ ἐκτὸς βεβαίως ἀπὸ τὸ σχεδιάσμα β', ποὺ ἀπηχεῖ τὴς θρησκευτικῆς τοῦ ἀντιλήψεις. Μέσα ἀπὸ τὴς καταγραφῆς τῶν διανοητικῶν ἀφορμῶν ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὰ ἀναγνώσματά του, τὴ μαθητεία στὸν ἰδιώτη διδάσκαλο καὶ τὴν ἀκρόαση τῶν παραδόσεων στὴν Ἀκαδημία, ἀναδεικνύεται ἓνα ἡθικοπρακτικὸ πνεῦμα, στὸ ὁποῖο συνείρονται μὲ λογοτεχνικὸ ὕφος ἀπόψεις τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Κικέρωνα, καθὼς καὶ χωρία τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τὴς θέσεις ποὺ συνιστοῦν τὸν πυρῆνα τῶν ἐπιμέρους θεματοποιήσεων τοῦ Ψαλίδα τὴς ἀναγνωρίζουμε, μορφοποιημένες βεβαίως, στὴν Ἀληθῆ Εὐδαιμονία, ποὺ ἐκδόθηκε δύο χρόνια ἀργότερα, τὸ 1791.¹⁷

ΚΩΣΤΑΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΣ

ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΑΘΗΣΑΥΡΙΣΤΕΣ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΙΣ ΠΕΖΩΝ ΠΟΙΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ SALOMON GESSNER, 1820

I

ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΕ ΑΛΛΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΑ κείμενα που χρησιμεύουν ως μεταφραστικά παραδείγματα στην γερμανικά συνταγμένη Γραμματική της Γραικικής Γλώσσας του Μιχαήλ Γ. Μποϊατζή, Βιέννη 1821, επιλέγονται και τέσσερα πεζοτράγουδα του Salomon Gessner. Καθώς έχουν διαφύγει από την παλαιότερη συστηματική μελέτη του Γιώργου Βελουδῆ κι επειδή το βιβλίο αυτό δεν είναι κοινόχρηστο, κρίνω σκόπιμο να τα αναδημοσιεύσω αυτούσια.

1. Παλαίμων.

ὦ, πόσον γλυκὰ λάμπει ἡ αὐγὴ διὰ τούτων τῶν λεπτοκαρυδεῶν καὶ τῶν ἀγριοτριανταφυλλιδῶν ὅπου εἶναι ἔμπροσθεν τοῦ παραθυρίου μου! ὦ, πόσον εὐθυμος κελαδεῖ ἡ χελιδὼν ἐπάνω εἰς τὸ δοκάρι τῆς στέγης μου, καὶ ὁ μι-

16. Hermann Diels – Walter Kranz (ἐκδ.), *Die Fragmente der Vorsokratiker*, τ. 1, Δουβλίνο-Ζυρίχη, ¹⁶1972, σ. 61 κ.έ.· Ἰωάννου Στοβαίου, *Ἐκλογῶν Ἀποφθεγμάτων Ὑποθηκῶν Βιβλίον Τρίτον*, στὸ Ioannis Stobaei, *Anthologium*. Recensuerunt Curtius Wachsmuth et Otto Hense, τ. 3, Λιψία ³1974, σ. 556 κ.έ.

17. Ἀθανάσιος Ψαλίδας, *Ἀληθῆς Εὐδαιμονία ἥτοι βάσις πάσης θρησκείας...*, Βιέννη 1791. Βλ. ἀναλυτικὰ Κώστας Θ. Πέτσιος, «Παρατηρήσεις στὸ δημοσιευμένο ἔργο τοῦ Ἀθανασίου Ψαλίδα (1767-1829). Ἀνέκδοτα στοιχεῖα», ὁ.π., σ. 163-194, ἰδίως σ. 166-172, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

κρός κορυδαλὸς ὑψηλὰ εἰς τὸν ἀέρα! "Ὀλὴ ἡ φύσις ζωογονεῖται, καὶ ἡ δρόσος ἀνανέωσε ἕκαστον φυτόν· ἀλλὰ φαίνεται κ' ἐγὼ νὰ ἀνανεώθην· ἡ βακτηρία μου ἄς ὀδηγήσῃ ἐμὲ τὸν γέροντα εἰς τὸ κατώφλιον τῆς καλύβης μου· ἐκεῖ θέλω καθίσει ἀντικρὺ τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου, καὶ θεωρήσει τοὺς εὐθαλεῖς λειμῶνας. "ὦ, πόσον ὡραῖα εἶναι ὅλα, ὅσα μὲ περικυκλόνουσιν! "Ὀλα, ὅσα ἀκούω, εἶναι φωναὶ τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐχαριστίας! Τὰ πετεινὰ εἰς τὸν ἀέρα, καὶ οἱ ποιμένες εἰς τὸν κάμπον ἄδουσι τὴν ἀγαλλίασιν αὐτῶν· ὁμοίως καὶ τὰ ποίμνια δηλοῦσι μὲ τὸ ἐδικόν των βλήχημα τὴν χαρὰν των ἀπὸ τοὺς χλοώδεις λόφους καὶ ἀπὸ τὴν διὰ ῥύτον κοιλάδα. "ὦ Θεοί! ἕως πότε, ὦ! ἕως πότε νὰ ἤμαι ἐγὼ ἀκόμη αὐτόπτης τῆς ἀγαθότητος ὑμῶν; ἤδη ἐννενηκοντάκις εἶδα τὴν μεταβολὴν τῶν καιρῶν τοῦ χρόνου, καὶ ὁπόταν ἐνθυμοῦμαι, ἀπὸ τούτην τὴν στιγμὴν μέχρι τῆς ὥρας τῆς γεννήσεώς μου, θεωρῶν τοῦτο τὸ μακρὺ καὶ γλυκὺ διάστημα, τὸ ὁποῖον εἰς τὸ τέλος χάνεται ἀοράτως ἀπὸ τὴν χαρὰν! Αὕτη ἡ ἔκστασις, τὴν ὁποῖαν ἡ γλῶσσά μου μόλις δύναται νὰ ψελλίσῃ, καὶ ταῦτα τὰ χαροποιὰ μου δάκρυα, ὦ! Θεοί! ἄραγε δὲν εἶναι μία πολλὰ ἀδύνατος εὐχαρία; Τρέξατε, δάκρυα! ὦ, τρέξατε πρὸς τὰ μάγουλά μου! διότι ὅταν στρέφω τὸν νοῦν μου εἰς τὰ παρελθόντα ἔτη τῆς ζωῆς μου, τότε μοῦ εἶναι, ὥς νὰ ἔζησα μόνον μίαν μακρυνὴν ἄνοιξιν, καὶ αἱ θοαί μου ὄραι μοὶ φαίνεται νὰ ἦσαν ὀλιγοχρόνιοι βρονταὶ καὶ κεραυνοί, τὰ ὁποῖα δροσίζουσι τοὺς ἀγρούς καὶ ἐμψυχοῦσι τὰ φυτά. Ποτέ δὲν ἐσμήκρυναν βλαβεραὶ ἐπιδημικαὶ νόσοι τὸ ποίμνιόν μας· ποτέ δὲν ἐχάλασε καμμία συμφορὰ τὰ δένδρα μας· καὶ εἰς τούτην τὴν καλύβην ποτέ δὲν διήρκησε μακροχρόνιός τις δυστυχία. Ἐκστατικὸς ἐθεωροῦσα τὸ μέλλον, ὁπόταν τὰ παιδιὰ μου ἐχαμογελοῦσαν καὶ ἐπαιζαν εἰς τὰς ἀγκάλας μου, ἢ ὅταν ἡ χεὶρ μου ἐδιεύθυνε τοῦ λαλοῦντος παιδίου τὰ κλονούμενα βήματα. Μὲ δάκρυα χαρᾶς ἐκύταζα εἰς τὸ μέλλον, βλέπων νὰ αὐξάνωσι ταῦτα τὰ νεαρὰ βλαστάρια· ἐγὼ θέλω τὰ διαφυλάξαι, ἔλεγα, ἀπὸ συμφορὰν, καὶ περιποιηθῇ διὰ τὴν ἐπαύξεισιν αὐτῶν· οἱ Θεοὶ θέλουν εὐλογήσει τὸν κόπον μου, καὶ αὐτὰ θέλουν αὐξήσει καὶ φέρει ἐξάιρετους καρπούς, ἀλλ' ἀφ' οὗ γένωσι δένδρα, θέλουν μὲ δεχθῇ ὑπὸ τὴν σκιάν των καὶ ἀναψύξει τὸ ἀδύνατόν μου γῆρας. Αὐτὰ ἔλεγον καὶ τὰ ἔσφιγγα εἰς τὸ στήθος μου! Ἀλλὰ τώρα μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Θεῶν ἠύξησαν ἐντελῶς, καὶ τὸ προβεβηκὸς μου γηρατεῖον εὐρίσκει ὑποκάτω εἰς τὴν σκιάν των ἀνάπαυσιν δροσιστικὴν. Τοιοῦτοτρόπως ἠύξησαν αὐταὶ αἱ μηλεαί, αὐταὶ αἱ ἀπιδεαί, καὶ αὐταὶ αἱ ὑψηλαὶ καρυδαί, τὰς ὁποίας ὥς νεανίσκος ἐφύτευσα ὀλόγυρα εἰς τὴν καλύβην μου. Ἴδου ὅπου αὐταὶ ἐξαπλόνουσι μακρὰν τριγύρω τοὺς παλαιοὺς κλάδους, καὶ μὲ τὴν δροσεράν των σκιὰν σκεπάζουσι τὴν μικράν μου κατοικίαν. Αὕτη, ναι αὕτη ἦτον ἡ σφοδρότατή μου λύπη, ὦ Μύρτα! ὅταν ἀκκουμβισμένη εἰς τὸ πᾶλλον μου στήθος ἐξεψύχῃς εἰς τὰς ἀγκάλας μου. Ἡ ἄνοιξις ἐστόλισεν ἤδη δωδεκάκις τὸν τάφον σου μὲ λουλούδια· ἀλλὰ πλησιάζει ἡ ἡμέρα, ναι ἡ εὐφρόσυνος ἡμέρα! ὅτε τὰ κόκκαλά μου θέλουν κατατεθῇ κοντὰ εἰς τὰ ἐδικὰ σου· ἴσως ἡ ἐρχομένη νύ-

κτα θέλει φέρει τούτην τὴν στιγμήν! ὦ! πόσον εὐφραίνομαι, βλέπων τὰς πολιὰς τρίχας τῆς γενειάδος μου, αἵτινες εἶναι λευκαὶ ὡς ἡ χιών, νὰ κυματίζωσιν εἰς τὸ στῆθος μου. Ναι παῖξε μὲ ταύτας τὰς λευκὰς τρίχας εἰς τὸ στῆθος μου, ὡ μικρὲ ζέφυρε! ὅπου πετᾷς τριγύρω μου· διότι αὐταὶ ἀξίζουν τόσον, ὅσον ἡ ξανθὴ κόμη τοῦ περιχαροῦς νεανίσκου, καὶ οἱ μελαγχρινοὶ πλόκαμοι εἰς τὸν λαιμόν τοῦ κορασίου, τὸ ὅποῖον εἶναι εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας του. — Ὡ, αὕτη ἡ ἡμέρα θέλει εἶναι εἰς ἐμὲ ἡμέρα τῆς χαρᾶς! Ἐγὼ θέλω συναθροίσει ὁλόγυρά μου ὅλα τὰ παιδιὰ μου, ἕως εἰς τὸν μικρὸν ἔγγονον, ὅπου τὴν ἄρχινᾷ νὰ ψελλίζει, καὶ θέλω θυσιάσει εἰς τοὺς Θεοὺς. Ἐδῶ ἔμπροσθεν τῆς καλύβης μου θέλ' εἶσθαι ὁ βωμός· θέλω στεφανώσαι τὴν φαλακρὴν μου κεφαλὴν, θέλω λάβει τὴν λύραν μὲ τὴν ἀδύνατόν μου χεῖρα, καὶ τότε, ἐγὼ καὶ τὰ παιδιὰ μου, θέλομεν ψάλει ὕμνους κύκλῳ τοῦ βωμοῦ· ἔπειτα θέλω διασκορπίσει ἄνθη ἐπὶ τῆς τραπέζης μου, καὶ μεταξὺ εὐφροσύνων συνομιλιῶν θέλομεν φάγει τὸ θῆμα.

Ταῦτα εἰπὼν ὁ Παλαίμων, ἐσηκώθη τρέμων καὶ ἐστηριγμένος εἰς τὴν βακτηρίαν του, καλέσας δὲ ὅλα τὰ παιδιὰ του, ἐπανηγύρισεν ὁμοῦ μὲ αὐτὰ μίαν χαρμόσυνον ἐορτὴν εἰς τιμὴν τῶν Θεῶν.

Σελ. 367-373. *Εὐχαρία· εὐχαριστία* (στο πρωτότυπο· Dank)· κόκκαλά μου· στο καίμενο κώκαλά μου. Πβ. Salomon Gessner, *Idyllen*, κριτική ἐκδοσις E. Theodor, Στουτγάρδη (Reclam) 1973, σ. 41-43.

[2.] Μύλων.

Ὁ νέος Μύλων ἐπίασε μὲ δόλον εἰς τὸ δάσος τῶν ἐλατῶν ἕνα πουλλὶ τὸ ὅποῖον εἶχε πολυποίικια καὶ ὠραῖα πτερά, ὅμως ἀκόμη ὠραιότερον λάλημα. Εἰς τὴν παλάμην του τοῦ ἔκαμε μίαν ἀερώδη φωλεάν, καὶ ὅλος περιχαρὴς τὸ ἔφερεν ἐκεῖ, ὅπου τὰ ζῶα του ἐκοίτοντο εἰς τὴν σκιάν. Ἀφίνωντας ἐκεῖ κατὰ γῆς τὸν ἄδειόν του ἀχυροπίλον, ἔβαλεν ὑποκάτω του τὸν αἰχμάλωτον, καὶ ἔδραμε ταχέως εἰς τὴν πλησίον ἰτέαν, διὰ νὰ ζητήσῃ τὰς λεπτωτάτας βέργας, θέλωντας νὰ κάμῃ ἐν ὠραῖον κλωβίον. Εὐθὺς οὖν ὅπου τελειώσω τοῦτο τὸ ὠραῖον κλωβίον, εἶπεν ὁ βοσκός, τότε, πουλλάκι μου! θέλω σὲ φέρει εἰς τὴν Χλόην! Διὰ τοῦτο τὸ δῶρον θέλω ζητήσῃ τότε ἀπ' αὐτὴν ἐν πολλὰ γλυκὺ φίλημα, τὸ ὅποῖον βέβαια θέλει μοὶ τὸ δώσει, διότι αὕτῃ δὲν εἶναι παράξενος· ἀλλ' ἂν μοὶ δώσῃ ἐν, τότε θέλω ἀρπάσει μὲ ἐπιτηδειότητα δύω, τρία, καὶ ἔτι πρὸς. Ἀμποτε μόνον νὰ ἦτον πλέον τὸ κλωβὶ καμωμένον! Αὐτὰ εἶπε, καὶ ἔχων τὰς ράβδους τῆς ἰτέας ὑποκάτω τοῦ βραχίονός του, ἔτρεξεν εὐθὺς ἐκεῖ, ὅπου ἦτον ὁ ἀχυρένός του πῖλος. Ἀλλὰ, φεῦ! πόσον περίλυπος ἔμεινεν ἐκεῖ! ἐπειδὴ ἔκειτο τὸ σκιάδιον ἀναποδογυρισμένον ἀπὸ ἑνὰς πονηρὸν ἄνεμον, καὶ τὰ φιλήματά του εἶχαν πετάξει ὁμοῦ μὲ τὸ πουλλάκι.

Σελ. 373-374· πβ. Gessner, *ό.π.*, σ. 76-77.

[3.] Οἱ Ζέφυροι.

Ζέφυρος πρῶτος.

Διατί πετᾶς τόσον ἀργῶς εἰς τούτην τὴν τριανταφυλλίαν; Ἐλα, πέταξε μαζύ μου εἰς ἐκείνην τὴν σκιερὰν κοιλάδα, ὅπου λούονται αἱ νύμφαι εἰς τὴν λίμνην.

Ζέφυρος δεύτερος.

Ὅχι, δὲν σοὶ ἀκολουθῶ· ὕπαγε σὺ εἰς τὴν λίμνην, διὰ νὰ πετάξης ὁλόγυρα εἰς τὰς νύμφας σου· διότι ἐγὼ ἔχω νὰ κάμω ἐν ἔργον γλυκύτερον. Ἐδῶ δροσίζω τὰς πτέρυγάς μου εἰς τὴν δροσιὰν τῶν τριανταφύλλων, καὶ συναθροίζω νόστιμας εὐωδίας.

Ζέφυρος πρῶτος.

Τὶ εἶναι λοιπὸν τὸ ἔργον σου, τὸ ὁποῖον ἤθελεν εἶσθαι γλυκύτερον, πάρεξ νὰ ἀνακατόνηται τινὰς εἰς τὰ παιγνίδια τῶν εὐθύμων νυμφῶν;

Ζέφυρος δεύτερος.

Ἐντὸς ὀλίγου θέλει διαβῇ ἀπὸ τούτην τὴν ὁδὸν μία κόρη, ἥτις εἶναι ὠραία, ὡς ἡ πλέον νεωτέρα τῶν Χαρίτων. Εἰς κάθε αὐγὴν πηγαίνει μὲ ἓνα γεμάτον καλάθι εἰς τούτην τὴν καλύβην, ὅπου εἶναι εἰς ἐκείνον τὸν λόφον· ἰδοὺ ὅπου εἰς τὴν βρυώδη τῆς στέγῃν λάμπει ὁ ἑωθινὸς ἥλιος. Ἐκεῖ δίδει αὐτὴ εἰς τὴν ἑνδειαν παραμυθίαν, καὶ ἐπιούσιον τροφήν· διότι ἐκεῖ κατοικεῖ μία ἐνάρετος γυνή, πλὴν ἄρρώστη καὶ πτωχή· δύω ἀθρότατα παιδιὰ ἤθελαν κλαύσει ἀπὸ πεῖναν κοντὰ εἰς τὴν κλίνην τῆς, ἐὰν δὲν ἦτον ἡ Δάφνη ἡ παραμυθία των. Ὅγλιγῶρα θέλει ἐπιστρέψει, ἔχουσα τὴν ὠραίαν τῆς παρειὰν πεπυρωμένην ἀπὸ τὴν γλυκεῖαν χαρὰν, καὶ τὰ ἀθρότατά τῆς ὄμματα ὑγρὰ ἀπὸ συμπαθητικὰ δάκρυα, μὲ τὸ νὰ ἤφερε παραμυθίαν εἰς τὴν πτωχείαν. Ἐγὼ λοιπὸν τὴν προσμένω ἐδῶ εἰς τούτην τὴν τριανταφυλλίαν, καὶ καθὼς τὴν ἰδῶ νὰ ἔρχηται, τότε εὐθὺς θέλω τὴν προὔπαντῆσαι μὲ τὰς δροσεράς μου πτέρυγας, αἵτινες θέλουν διασκορπίσει τριγύρω τῆς τὰς νοστιμωτάτας τῶν ρόδων εὐωδίας, καὶ δροσίσει τὰ μάγουλά τῆς· ἔπειτα θέλω ρουφήσει τὰ δάκρυα, τὰ ὅποια ἤθελαν πέσει ἀπὸ τὰ ὄμματα τῆς. Ἰδέ, τοῦτο εἶναι τὸ ἔργον μου.

Ζέφυρος πρῶτος.

Ἐσὺ κινεῖς τὴν καρδίαν μου εἰς οἶκτον. ὦ, πόσον γλυκὺ εἶναι τὸ ἔργον σου! Θέλω δροσίσει κ' ἐγὼ μαζύ σου τὰς πτέρυγάς μου, μαζύ σου θέλω συνάξει εὐωδίας, καὶ θέλω πετάξει μαζύ σου, ὅταν ἔλθῃ. Ὅμως — ἰδοὺ ὅπου αὕτη ἐκβαίνει ἀπὸ τὸ δάσος τῶν ἱτεῶν, καὶ εἶναι ὠραία ὡς ἡ αὐγή, χαμογελῶσα δὲ γλυκὰ φαίνεται ἡ ἀθρότης εἰς τὰ μάγουλά τῆς, καὶ ἑκαστὸν τῆς σχῆμα

εἶναι προικισμένον μεῖ ὅλας τὰς χάριτας. Σήκου, ἰδέ την, καὶ ἐξάπλωσε τὰς πτέρυγας σου· διότι ἐγὼ δὲν ἐδρόσισα ἀκόμη ποτὲ τοιαῦτα ὥραϊα μάγουλα!

Σελ. 374-378. Ἰδέ, τοῦτο εἶναι τὸ ἔργον μου· χώρισα την πρότασιν ἀπὸ την προηγούμενη (στο πρωτότυπο ἦταν χωρισμένη με ἄνω στιγμὴ) καὶ πρόσθεσα τὸ κόμμα, στηριγμένος καὶ στο γερμανικὸ κείμενο. Πβ. Gessner, ὁ.π., σ. 99.

[4.] Θύρσις καὶ Μενάλκας.

Θύρσις.

Εἰς τὸν μικρὸν μαρμαρένιον νάον εἶχα προσφέρει τῷ Ἑρωτι ἐν ἀφιέρωμα, καὶ τοῦ ἐκρέμασα εἰς τὸ μικρὸν δάσος τῶν μυρσινῶν ἐν καθαρὸν καὶ πάντῃ καινούριον καλαθάκι, ἓνα νεαρὸν στέφανον, καὶ τὴν πλέον καλλιτέραν μου φλοέραν. — ὦ γλυκὲ Ἑρως! ἔσο, οὕτως ἐδεόμην πρὸς αὐτόν, ὦ, ἔσο εὐνοϊκὸς τῇ ἀγάπῃ μου! Διαβαίνων ἐγὼ σήμερον ἀπ' ἐμπρὸς τοῦ μικροῦ ναοῦ, ἐμβῆκα εἰς τὸ ἄλσος τῶν μυρσινῶν, καὶ ἔστρεψα τὰ βλέμματά μου πρὸς τὸ καλαθάκι μου. Πλὴν ἀκουσον, Μενάλκα! τὸ τί εἶδα ἐκεῖ. Ἐν πουλλάκι ἐκάθητο εἰς τὸ χεῖλος τοῦ καλαθακίου, καὶ ἐκελαδοῦσεν. Εὐθύς δὲ ὁποῦ ἦλθα πλησιέστερον, ἐπέταξε μακρύτερα. Ἀλλ' ἀφ' οὗ ἐκύταξα εἰς τὸ καλαθάκι, εἶδα μίαν μικρὰν καλοκαμωμένην φωλεάν, καὶ μέσα εἰς αὐτὴν ἦσαν μικρὰ ὠά· τὸ δὲ θηλυκὸν τὰ ἐσκέπαζεν ἐπιμελῶς, καὶ με ἐθεώρει, ὥς νὰ ἤθελεν νὰ με παρακαλέσῃ καὶ νὰ μοι εἰπῇ· μὴ χαλνᾷς, νέε βοσκέ! ὦ μὴ χαλνᾷς τούτῃ τὴν μικρὰν φαμιλίαν! ἐν τοσοῦτῳ τὸ ἀρσενικὸν ἐπετοῦσεν ὁλόγυρα εἰς τὸ μέτωπόν μου καὶ εἰς τὰ μαλλία μου· ἀλλὰ μόλις ἀνεχώρησα ἐγὼ, καὶ ἐν τῷ ἅμα ἐγύρισεν αὐτὸ πάλιν ὀπίσω εἰς τὸ χεῖλος τοῦ καλαθακίου, διὰ νὰ χαϊδεύωνται με γλυκὰ τσιρίσματα, καὶ νὰ κελαδήσωσι. Τώρα εἰπέ μοι, ἡγαπημένε μου Μενάλκα! σὺ ὁποῦ ἐξεύρεις ὅλα τὰ προμαντεύματα, εἰπέ μοι, τί δηλοῖ τοῦτο;

Μενάλκας.

Σὺ καὶ ἡ κόρη σου θέλετε συζῆσαι εὐτυχῶς, καὶ εὐτοκος θέλει εἶσθαι ὁ Ἑρως ὑμῶν!

Θύρσις.

Μὰ τοὺς Θεοὺς! Τὸ αὐτὸ ἐστοχάσθην καὶ ἐγὼ· ὅμως ἤθελα νὰ ἀκούσω καὶ τὴν ἐδικὴν σου σοφὴν γνώμην. Ἰδοὺ, σοὶ χαρίζω τοῦτο τὸ ἐρίφιον, καὶ τοῦτο τὸ λαγῆριον γεμάτον ἀπὸ μέλι, γλυκὺ ὥς τῆς κόρης μου τὰ χεῖλη, καὶ καθαρὸν ὥς ὁ ἄηρ. Αὐτὰ εἶπε καὶ ἐπήδησεν ἀπὸ τὴν χαράν, καθὼς πηδᾷ ἐν νέον ἐρίφιον εἰς τὴν δρόσον τοῦ Μαΐου.

Σελ. 378-380. Ἀπ' ἐμπρὸς· στο κείμενο ἀπεμπρός. Πβ. Gessner, ὁ.π., σ. 112-113.

Διατήρησα την ορθογράφηση και τη στίξη των κειμένων, καθώς για εμάς σήμερα λειτουργούν περισσότερο ως μαρτυρίες της γενικής παιδείας. Τυπογραφικά λάθη δεν χρειάστηκε να διορθώσω (εκτός από δυο ή τρεις φορές που η άνω στιγμή είχε μπει στη θέση της τελείας ή το αντίστροφο), ενώ κάποιες ανορθογραφίες τις σημείωσα στο σύντομο υπόμνημα που ακολουθεί το κάθε κείμενο.

II

Η σύνταξη της Γραμματικής αυτής ολοκληρώθηκε το 1820, όπως προκύπτει από την αφιέρωσή της στον Ιωάννη Γ. Κάρζια· τυπώθηκε στις αρχές του 1821.¹ Αντιγράφω εδώ τον πλήρη τίτλο, και παρακάτω σημειώνω ορισμένα από τα περιεχόμενα του βιβλίου:

Kurzgefasste | Neugriechische Sprachlehre, | nebst | einer Sammlung der nothwendigsten Wörter, | einer Auswahl von freundschaftlichen Gesprächen, Re- | densarten, Sprichwörtern und Leseübungen. | Zunächst | für die griechische Jugend in den k. k. | österreichischen Staaten, | und dann | für Deutsche, | welche sich diese Sprache eigen machen wollen, | bestimmt. | Von | Michael G. Bojadschi. | Σύντομος | Γραμματικὴ | τῆς Γραικικῆς Γλώσσης, | χάριν τῆς νεολαίας τῶν ἐν τῇ Ἐπικρατείᾳ τοῦ Καίσαρος | εὐρισκομένων Γραικῶν | ὑπὸ | Μιχαήλ Γ. Μποϊατζῆ. | Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας. | Ἐκ τῆς Τυπογραφίας Δ. Δαβιδοβίχ. | 1821.

σχ. 8°, σελ. xxiv + 380 + [2]. Βιβλιοθήκη Institut Néohellénique της Σορβόνης (το αντίτυπο του Ém. Legrand).

Ph. Iliou, «Un projet bibliographique d'É. Legrand», *Byzantinisch-Neugriechischen Jahrbücher* 22 (1977), αρ. 93· η περιγραφή με κάποια τυπογραφικά λάθη. Σημειώνεται επίσης: «pp. 367-380 : quatre idylles de Gessner (texte français [αντί για: γερμανικό] et traduction grecque)». Για τη γερμανική γλώσσα χρησιμοποιείται το γοτθικό αλφάβητο. Πβ. FM 1338 (και τ. Γ', σ. 535).

σ. iii-xiv: [Αφιέρωση] Τῷ Ἐντιμοτάτῳ φιλογενεστάτῳ καὶ φιλομούσῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ Γ. Καρζία, τῷ ἐκ Κλεισούρας τῆς Μακεδονίας εὐεργέτῃ τοῦ γένους εὐγνωμόνως ἀνατίθῃσι. [στη σ. viii: Ἐν Βιέννῃ τῆς Αὐστρίας τῇ 1. Νοεμβρίου 1820. Ακολουθεῖ η μετάφραση στα γερμανικά.], σελ. xv-xvi: Vorrede. σ. 343-348: Τινὲς δημῶδεις παροιμίαι [μετά από κάθε ελληνικό κείμενο ακολουθεῖ η μετάφραση στα γερμανικά] σ. 349-352: Γυμνάσματα εἰς τὴν ἀνάγνωσιν | Leseübungen | Ἀστεία. Scherze. [Από τον Ιεροκλή, αριθμημένα 1-12, μεταφρασμένα σε γλώσσα δημοτικότερη από την αντίστοιχη μετάφραση του Κοραή· δίστυλο κείμενο, δεξιά η γερμανική μετάφραση. (αρχ.): Ἐνας ἀνείσθητος θέλωντας νὰ κολυμβήσῃ, ὀλίγον ἔλειψε νὰ

1. Πρόλαβε να αναγγελθεί στο τελευταίο τεύχος της Καλλιόπης 3 (1821), 56, στη λίστα «βιβλία νεοφανή», καθώς και στον Λόγιο Ερμη, τχ 1.3.1821, σ. 182.

πνιγῆ.] σ. 353-366: *Αἰσώπιοι Μῦθοι. / Aesopische Fabeln.* [17, μεταφρασμένοι στα νεοελληνικά· δίστηλο κείμενο, δεξιά η γερμανική μετάφραση. (αρχ.): *Γυνή καὶ ὄρνις. / Μία γυναῖκα χήρα εἶχε μίαν ὄρνιθα, ὅπου καθ' ἡμέραν τῆς ἐγέννα ἕνα αὐγόν.*] σ. 367-380: *Τέσσαρα Εἰδύλλια ἐκ τῶν τοῦ Γεσσνέρου. Vier Idyllen von Gessner.* [Δίστηλο κείμενο, αριστερά η ελληνική μετάφραση]. [Στις δυο τελευταίες σελίδες χωρίς ἀριθμηση: *Druckfehler, die man vor dem Gebrauch zu verbessern bittet.*]

Δεν ἔχω δει το ἀντίτυπο· χρησιμοποιοῦ την επανέκδοση Βιέννη 1823, ΓΜ *1387, την οποία ο Φίλιππος Ηλιού, ὁ.π., πιθανολογεῖ ως τεχνητά εκσυγχρονισμένη (relance): πραγματικά στο φύλλο τίτλου 1823 δεν συναντάμε αναφορά ὅτι πρόκειται για δευτέρη ἐκδοση· η σελιδοποίηση είναι παρόμοια, και η μόνη διαφορά βρίσκεται στο φύλλο τίτλου, ὅπου στη θέση του τυπογραφείου Δαβιδοβίκη διαβάζουμε: *Εὕρισκεται παρὰ Ἀττωνίῳ Δολλ (ὄνομα «άπαξ» στην ελληνική βιβλιογραφία, ὅσο ξέρω).* Καθώς το τυπογραφεῖο του Δαβιδοβίκη εἶχε πια κλείσει το 1823, είναι πολύ πιθανό τα εναπομείναντα ἀντίτυπα να ξαναρίχτηκαν στην αγορά. Από αὐτήν την ἐκδοση ἔχω δει ἀντίτυπα της Γενναδείου, της Bodleian Library, και φωτοτυπίες ἀπὸ το ἀντίτυπο της Πανεπιστημιακῆς Βιβλιοθήκης της Κοπεγχάγης, που μου προσέφερε ο Peter Vejleskov, και μου χρησίμευσαν ιδιαίτερα.

Η σύνταξη του εγχειριδίου εἶχε ως βασικό στόχο, πάλι στην καλύτερη εκμάθηση της νεοελληνικῆς, να διευκολύνει και τους μη ελληνόφωνους («Γραικοὺς») της Βιέννης και της Αυστροουγγαρίας γενικότερα (βλαχόφωνους, βουλγαρόφωνους, αλβανόφωνους) να ελληνοφωνήσουν. Παράλληλα οι διγλωσσες («γλωσσικές ασκήσεις») αποσκοπούσαν κυρίως στην εκμάθηση της γερμανικῆς γλώσσας ἀπὸ τους ελληνόφωνους, ἀλλὰ και, δευτερευόντως, στην ἀντίστροφη διαδικασία, την εκμάθηση της ελληνικῆς ἀπὸ γερμανόφωνους. Αὐτά ὅλα δηλώνονται ρητὰ ἀπὸ τον Μποϊατζή είτε στον τίτλο είτε στην ἀφιέρωση είτε στον πρόλογό του· δεν θα ἦταν πάντως ἄστοχο να υποθέσουμε πως ὅταν στα 1823 ξαναρίχτηκε στην αγορά το βιβλίο, αὐτή η ἀντίστροφη διαδικασία, το ενδιαφέρον δηλαδή για τη νεοελληνική γλώσσα, εἶχε ενταθεῖ και στη Βιέννη λόγω του φιλελληνισμοῦ.

Για τον Μιχαήλ Γεωργίου Μποϊατζή γνωρίζω μόνον ὅτι γεννήθηκε στη Βούδα περί το 1780 ἀπὸ βλαχόφωνη οικογένεια που καταγόταν ἀπὸ τη Μοσχόπολη και δίδασκε τα ελληνικά στη Βιέννη. Εξέδωσε επίσης μια γραμματική της βλάχικης γλώσσας (Βιέννη 1813)² και μετέφρασε κείμενα του ευαγγελίου στα βλάχικα·³ το 1819 κυκλοφόρησε επίσης μια ἀγγελία για

2. Βλ. Φιλ. Ηλιού, *Ελληνική Βιβλιογραφία 1800-1818*, Αθήνα 1998, αρ. 1813.13

3. Βλ. Edwin Arno Dunker, *Der Grammatiker Bojadzi*, Λιψία 1895, σ. 3-4. (Χάρη στις φροντίδες του κ. Νότη Τουφεξή η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης ἀπόκτησε φωτοαντίγραφο της διατριβῆς αὐτῆς, που ἀσχολεῖται ἀποκλειστικά με το βλαχόφωνο ἔργο του Μποϊατζή· ὁδηγήθηκα στην επισήμανσή της ἀπὸ την Ἀγγελικὴ Κωνσταντακοπούλου, *Η ελληνική γλώσσα στα Βαλκάνια*, Γιάννινα 1988, σ. 38-39.)

την έκδοσή του *Orbis Pictus* του A. J. Comenius που δεν πραγματοποιήθηκε.⁴ Για τον Ιω. Γ. Κάρζια, έμπορο στη Βιέννη από τη Βλαχο-Κλεισούρα, γνωρίζω απλώς ότι, όπως και ο αδελφός του Μάρκος, χρηματοδοτούσαν εκδόσεις φιλολογικών βιβλίων.⁵

III

Δεν πιστεύω ότι οι μεταφράσεις αυτές προέκυψαν από καθεαυτό λογοτεχνική βούληση — μολονότι δεν θα πρέπει να το αποκλείσουμε ρητά. Αυτό που θεωρώ ότι συμβαίνει, και το βρίσκω εξίσου ενδιαφέρον, είναι ότι δικαιούμαστε να διαπιστώσουμε μια γλώσσα όχι τελείως ακαλλιέργητη, όπου ακόμα και στη σχολική, την εκπαιδευτική διαδικασία έχει λύσει κάποιους κόμπους και πότε-πότε αφήνεται ελεύθερη, επιδιώκοντας την εκφραστική χάρη. Συναντάμε βέβαια μια έντονη δυσκαμψία στον τονισμό των διφθόγγων ή στις γενικές — οι κανονιστικές τάσεις της γραμματικής — και μια έντονη αστάθεια ανάμεσα στην καθημερινή και τη λογιότερη γλώσσα, καθώς και όχι λίγες αδεξιότητες — αν όμως συγκρίνουμε το συνολικό αποτέλεσμα με άλλα μεταγενέστερα, μπορούμε να διακρίνουμε πόσο συνέπλεε ακόμα η γραπτή γλώσσα με την προφορική ομιλία· σύμπλευση που σταδιακά καταργήθηκε στα μεταεπαναστατικά χρόνια.

Για τα ίδια τα κείμενα ως λογοτεχνήματα δεν νομίζω ότι χρειάζεται να γίνει ιδιαίτερος λόγος. Ο μεταφραστής επιλέγει απλώς κάποια από τα κλασικά αριστουργήματα της εποχής του· η συντομία αυτών των πεζών ποιητικών κειμένων τον διευκολύνει — για τη συντομία τους άλλωστε πρέπει να επέλεξε και τους μύθους του Αισώπου είτε τα *Αστέια* του Ιεροκλή. Στα δικά μας τα μάτια η γλυκερότητα των πεζοτράγουδων του Γκέσνερ είναι κάτι παραπάνω από έκδηλη, ιδίως όποτε συνδυάζεται με την ηθική· αυτή η λευκή μαλακότητα των κειμένων με την υπερεκχειλίζουσα αγαθότητα δύσκολα δημιουργούν κατάλληλο μαγνητικό πεδίο. Οπωσδήποτε πάντως τα κείμενα αυτά είναι προσανατολισμένα προς έναν κλασικοθρεμμένο Διαφω-

4. Βλ. Φιλ. Ηλιού, *Ελληνική Βιβλιογραφία*, ό.π., αρ. 1806.62· η αγγελία εκτός από τον Λόγιο Ερμή δημοσιεύτηκε και στον *Φιλολογικό Τηλέγραφο* της Βιέννης, βλ. Ρωζάνη Αργυροπούλου και Άννα Ταμπάκη (επιμ.), *Τα ελληνικά προεπαναστατικά περιοδικά. Ευρετήρια*, Γ', Αθήνα 1983, σ. 315.

5. Το πληροφορούμαι από την Ελληνική Βιβλιογραφία του Φ. Ηλιού, ό.π., τον Λόγιο Ερμή, το Μουσείον και τον *Φιλολογικό Τηλέγραφο*· βλ. Εμμ. Ν. Φραγκίσκος, *Τα ελληνικά προεπαναστατικά περιοδικά. Ευρετήρια*, Β', «Ερμής Ο Λόγιος», Αθήνα 1976· Αγγελική Γαβαθά-Παναγιωτοπούλου, *Τα ελληνικά προεπαναστατικά περιοδικά. Ευρετήρια*, Α', Αθηνά. Καλλιόπη. Μέλισσα. Το Μουσείον, Αθήνα 1971, και Ρ. Αργυροπούλου και Α. Ταμπάκη, ό.π. Στον Λόγιο Ερμή του 1819, σ. 393, δύο «αυτάδελφοι Γ. Κάρζια» εμφανίζονται ανταποκριτές για συνδρομητές στις Σέρρες· ενδέχεται να είναι οι ίδιοι.

τισμό αρκαδικής τάσης· επομένως τα όσα έχει επισημάνει ο Γιώργος Βελουδής για τη νεοελληνική πρόσληψη του Γκέσνερ καθόλου δεν ανατρέπονται.⁶

Άλλωστε ο Μποϊατζής κινείται σαφώς στον χώρο του βιεννέζικου κοραϊσμού· το όνομα του «τιμημένου γέροντα» αναφέρεται ρητά στον σύντομο πρόλογο, και μάλιστα οι εργασίες του Κοραή συνδέονται με τον Γερμανό ποιητή και φιλόσοφο Johann Christoph Gottsched (1700-1766), ο οποίος, όσο μπόρεσα να διαπιστώσω, είχε υποστηρίξει με φανατισμό τις κλασικιστικές τάσεις.

ΑΛΕΞΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΤΗΣ ΒΕΓΓΑΛΗΣ

Η ΠΡΟΣΦΑΤΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΤΟΥ μεγάλου Σανσκριτο-Αγγλο-Ελληνικού λεξικού του Δημητρίου Γαλανού (1760-1833)¹ έφερε ξανά στην επιφάνεια το θέμα της πνευματικής παραγωγής μιᾶς σχετικά άγνωστης πλευρᾶς τῆς ἑλληνικῆς διασπορᾶς στὰ τέλη τοῦ 18ου καὶ στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰώνα. Τοῦτο συμβαίνει ἐπειδὴ ἡ προσοχὴ τῶν ἐρευνητῶν τῆς περιόδου τοῦ Διαφωτισμοῦ ἐπικεντρώνεται κυρίως στὴν ἑλληνικὴ διασπορὰ τῆς κεντροδυτικῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία βεβαίως εἶναι ἡ πολυπληθέστερη καὶ ἡ σημαντικότερη. Ἀλλὰ ἔτσι παραβλέπεται συχνὰ ἡ πνευματικὴ δράση ἄλλων τμημάτων τῆς ἑλληνικῆς διασπορᾶς, ἡ ὁποία δὲν εἶναι ἀμελητέας σημασίας, ὅπως αὐτὴ τῆς ἑλληνικῆς κοινότητος τῆς εὐρύτερης περιοχῆς τῆς Βεγγάλης, ἡ ὁποία στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰώνα ἀναφέρεται ὅτι ἀριθμοῦσε περίπου 120 οἰκογένειες.² Συγκεκριμένα, οἱ πρωτοπόροι μεταφραστικὲς καὶ λεξικογραφικὲς συμβολὲς τοῦ Γαλανοῦ στὴν ἰνδολογία εἶχαν καὶ συνεχίζουν νὰ ἔχουν μεγάλη σημασία. Ἀπόδειξη τοῦτου ἀποτελεῖ ἡ διεθνὴς ἀναγνώρισή τους

6. Γ. Βελουδής, «Η παρουσία του Salomon Gessner στη λογοτεχνία του ελληνικού Διαφωτισμοῦ», *Ο Ερασιστής* 11 (1974 [=1980]), 23-24· τώρα καὶ στὸν τόμο *Αναφορές*, Αθήνα 1983, σ. 11-29. Από τη βιβλιογραφία του Σπυρίδωνα Δε Βιάζης ἐντόπισα το ἄρθρο του («Σολομών Γέσνερ»), στὸ περιοδικό τῆς Πάτρας *Σωκράτης*, τχ 8 (1882)· το ἴδιο ὅμως το περιοδικό δὲν μπόρεσα νὰ το ἐντοπίσω σε κάποια βιβλιοθήκη.

1. Βλ. Δ. Γαλανός, *Λεξικὸ Σανσκριτικῆς - Ἀγγλικῆς - Ἑλληνικῆς / Lexicon Sanskrit - English - Greek*. Ἐκδόση τοῦ Ἑλληνο-Ἰνδικοῦ Συνδέσμου, Ἀθήνα 2001 (μὲ εἰσαγωγικὰ κείμενα τῶν Β. Βιτσαζή, S. A. Schulz καὶ Κ. Μητσάκη).

2. Βλ. Demetrios Th. Vassiliades, *The Greeks in India. A Survey in Philosophical Understanding*, Νέο Δελχί 2000, σ. 162.